

Pedagogisk handledning av Anna Bergqvist

KONTRAKTET

Av Isabel Cruz Liljegren Regi Lola Zackow

Kulturhuset Stadsteatern Vällingby

Foto Leonard Stenberg

KULTURHUSET
stadsteatern

Pedagogisk handledning *Kontraktet* av Anna Bergqvist

Anna är förstelärare i svenska vid Blackebergs gymnasium. Anna vann Svenska akademins Svensklärarpris 2020. Samma år blev hon utsedd till årets gymnasielärare i Stockholms stad.

Kulturhuset Stadsteatern Vällingbys nyskrivna föreställning *Kontraktet* lånar sin form från skräckgenren, men behandlar också frågor som bostadsbrist, identitet, roll och normer. Det är utifrån dessa aspekter detta material kan läsas. Denna pedagogiska handledning är ett material som är tänkt att användas som övningar, diskussioner och reflektioner kring såväl den här föreställningen som kring teater i stort. Materialet är tänkt att fungera som ett stöd i hur man i klassen kan arbeta för att bearbeta en teaterupplevelse, samt använda denna upplevelse som en utgångspunkt för vidare arbete i klassrummet. Materialet är inte tänkt som en handledning i att förstå eller analysera *Kontraktet*, inte heller är det ett försök till att skriva in saker i föreställningen som inte finns där.

Många elever är otränade i att se teater, varför själva formen till en början kan bjuda på lite motstånd. Att se och ta till sig teater är helt enkelt något som många elever behöver öva sig i. Skolan har ett kompensatoriskt uppdrag och detta pedagogiska material har ambitionen att erbjuda vägar att bearbeta teaterupplevelsen eleverna, men utan att skriva dem en tolkning på näsan. Materialet består av en samling uppgifter vilka kan ge läraren inspiration eller som kan användas direkt i klassrummet. Uppgifterna kan användas enskilt eller kombinerat med varandra. Några av lektionsuppläggen ger förslag på hur uppgifterna kan utvidgas eller enbart användas som små, korta och mycket enkla inspirationsuppgifter. Flera av dem går dessutom att använda både muntligt såväl som skriftligt.

Det pedagogiska materialet är utformat för att användas efter den gemensamma teaterupplevelsen, för att bearbeta denna. Den lärare som istället vill använda materialet för att förbereda teaterbesöket kan så klart använda det även till detta. Jag hänvisar i det här materialet till en del bredvidläsning i form av noveller. Dessa noveller kan läsas såväl före som efter klassen ser *Kontraktet*. För många klasser lämpar det sig väl att prata om skräckgenren och temana identitet och normer redan före besöket. En möjlighet är också att i förväg läsa artiklar om bostadsmarknaden i Stockholm. Flera av lektionsförslagen kan således användas både före och efter eleverna ser *Kontraktet*.

Akvariesamtal

Att som lärare skapa ett diskussionsklimat där alla får komma till tals och där fokus hamnar på föreställningen och inte på värderingar eller tankar som ligger "utanför" upplevelsen är en utmaning. Att skapa ett klimat där talutrymmet fördelas likvärdigt är en annan. En samtalsform som kan vara till hjälp är en modifierad form av det så kallade akvariesamtalet. Syftet med modellen är dels att låta alla som vill komma till tals, dels att tvinga eleverna att lyssna och inte alltid tala själva. Målet är att få till stånd ett fördjupande samtal, som fördjupar alla elevers förståelse för det de sett, utan att en bedömning eller en förutbestämd frågeställning står i vägen för samtalet. Om läraren, som enligt den här modellen inte alls deltar utan sitter utanför "samtalsringen", noga lyssnar och antecknar erbjuder den här modellen dessutom ett utmärkt underlag för bedömning av såväl analytisk som muntlig förmåga.

Gör såhär:

Klassen delas in i halvor. I mitt fall brukar det innebära två grupper på sexton elever var. Läraren kan med fördel tänka igenom gruppindelningen noga innan, så att hänsyn tas till gruppdynamik som annars kan påverka samtalsklimatet. Innan klassen kommer in i salen är det bra att ha förberett möbleringen. Åtta elever inleder sittande i en ring av stolar, men utan bord. Resterande åtta elever sitter istället på stolar med ryggen mot ringen. Dessa elever har anteckningsblock och penna. Eleverna som sitter i ringen har däremot inget material.

Bestäm i förväg en tidsintervall. I det här exemplet är det sju minuter. Eleverna i ringen lyfter något valfritt från föreställningen. Något de inte förstått, något de vill diskutera vidare eller något de sett och reagerat på. Samtalet brukar flyta på ganska lätt efter ett tag. Den som vill deltar i diskussionen, den som inte vill sitter tyst. Eleverna som inte sitter i ringen antecknar det de hör. Läraren gör detsamma, men skriver också namn på vem som sade vad. Läraren tar också tid och sätter timern på sju minuter. Efter sju minuter ringer klockan och eleverna byter plats. Nu måste grupp två utgå från sina anteckningar och fördjupa eller utveckla något som de hört den andra gruppen diskutera. Upprepa valfritt antal varv: två eller tre, så länge gruppen fortfarande känner att de har någonting att säga.

Genom denna samtalsmodell äger eleverna samtalet. Läraren styr inte och "drar" inte heller diskussionen.

Diskussionen blir mindre krävande för eleven och fokus hamnar på vad eleven faktiskt sett, uppfattat och undrat över – inte vad de "förväntas" säga och tycka. De tvingas också lyssna på kamraterna utan att direkt ta över ordet eller argumentera med eller emot. Dessutom erbjuder lärarens aktiva lyssnande och anteckningar ett utmärkt underlag för bedömning, utan att det innebär rättningsbörda.

Teaterformens fördelar

Det krävs ibland lite träning innan eleven övervinner hindren som själva teaterformen utgör. En möjlighet är att låta eleverna fundera över vilka fördelar teaterformen har. Vad har teatern som filmen eller romankonsten saknar? Syftet är inte att pådyvla eleverna någon åsikt de inte har, utan istället att hjälpa dem att få syn på något nytt.

I Kulturhuset Stadsteatern Vällingbys uppsättning av *Kontraktet* består ensemblen av tre skådespelare som tillsammans spelar flera andra roller. Skådespelarna går ut och in i rollerna.

—Fungerar detta?

—Hur förstår vi vem som är vem?

—Och gör det kanske berättelsen mer allmängiltig om en karaktär inte är bunden till en skådespelare?

Man kan låta eleverna reflektera skriftligt, helt förutsättningslöst och utan krav på någon speciell texttyp, kring en sådan fråga. En möjlig reflektionsfråga kan se ut så här:

*En fördel som teaterformen har framför filmen, är att samma skådespelare kan spela olika karaktärer, hen kan gå ut och in i olika roller. Skådespelarna på en teater är inte heller bundna till ett visst kön eller utseende och på så vis kan föreställningen bli mindre stereotyp och handlingen mer allmängiltig än den annars skulle vara. Beskriv hur du tycker att just det kom till uttryck i *Kontraktet*. Var utförlig i din diskussion.*

Om man vill lyfta elevernas åsikter mer för att synliggöra något för hela klassen så kan digitala verktyg som ordmoln användas efter den enskilda reflektionsövningen. För elever som behöver träna på att producera sammanhållande text lämpar övningen sig väl som längre reflektionsskrivande. Övningen går också enkelt att omformulera till en argumenterande text för den som vill träna mer på detta.

Skräckgenren

Kontraktet innehåller många blinkningar till skräckgenren, en genre som de flesta elever är väl bekanta med.

Gör så här:

Låt eleverna i grupp eller enskilt diskutera vilka typiska skräckdrag de minns från föreställningen.

— **Vad känner de igen från filmer de sett eller böcker de läst?**

— **Var noga med att ge eleverna frihet till egen tolkning.**

Att läsa, lyssna till eller se ett annat skräckverk parallellt med arbetet med *Kontraktet* kan vara ett lyckat grepp. Vilka likheter kan eleverna se? Vilka paralleller kan de dra? Är arbetstiden begränsad finns flera kortare noveller att läsa gemensamt. Det kan vara lyckat att parallellt läsa Edgar Allen Poes *Det skvallrande hjärtat* och John Ajvide Lindqvists *Pappersväggar* respektive *Vår hud, vårt blod, våra ben*, vilka alla tematiskt kan kopplas till *Kontraktet*.

Lärare som vill arbeta ämnesövergripande kan samarbeta med andra ämnen, till exempel psykologi eller engelska för en djupare läsning av till exempel Poe.

Närläsning av *Det skvallrande hjärtat*

Som en förberedelse för besöket kan du högläsa Edgar Allen Poes *Det skvallrande hjärtat* med din klass.

Gör så här:

Under högläsningen har eleverna i uppdrag att stryka under alla ord, metaforer och symboler i novellen som de tycker har med ljud och hörsel att göra.

I grupper om fyra får de sedan på ett "lakan" lista alla sina exempel. På så vis tränas eleverna i närläsning och symboler, men förbereds också på att kunna fundera över ljudeffekternas och lurarnas betydelse i *Kontraktet*. På så vis underlättas förståelsen för det de sedan upplever under besöket.

Det går naturligtvis bra att vända på ordningen, för den som så önskar. Då blir *Det skvallrande hjärtat* ett stöd i att i efterhand bearbeta vad eleverna sett och hört i *Kontraktet*.

Identitet

Även om *Kontraktet* leker med skräckgenren så är den lika mycket en föreställning om identitet och om att fly från den man är eller förväntas vara. Albin är Albin, men vi förstår också att han är (eller en gång varit) Nabil. Vad i det som en gång var Nabil vill inte Albin identifiera sig med och varför?

Gör såhär:

Låt eleverna diskutera tre frågor:

1) Vad vet vi om Albin och vad får vi veta om Nabil?

2) Vilka tecken finns på att Albin och Nabil egentligen är samma person? Vad säger Albin och vad får vi veta av andra?

3) Vad är det som gör att Albin inte vill associeras med Nabil?

Frågorna kan leda fram till en egen krönika om identitet och kampen att själv få forma sin egen identitet.

För Albin är det viktigt att visa att han är "svensk". Hur märks det? Placera elever enligt EPA-modell: först enskilt, sedan i par och slutligen alla och låt dem fundera över frågan. EPA-modellen lämpar sig väl för denna typ av analys eftersom det ger alla elever samma möjligheter att tänka och lista de detaljer de kommer ihåg, något som gör det lättare för tysta elever att göra sina röster hörda i diskussionen senare.

När eleverna skriver enskilt bör man vara ganska hård med tiden – för syns skull kanske med en äggklocka som timer. Eleverna får tio minuter på sig att skriva ned allt de kommer på som Albin gjorde eller sa för att visa sin normativa svenskhet och tona ned andra sidor av sin identitet.

Låt eleverna sedan i par dela med sig av vad de kommer ihåg och komplettera sina listor.

Slutligen diskuteras alla elevers tankar i helklass.

Karaktärsanalys

Kontraktets tre skådespelare spelar flera roller. Tycker eleverna att det går att förstå vem som spelar vem?

Gör såhär:

Låt också eleverna diskutera vem de olika karaktärerna är.

— Vad får vi veta om dem och hur får vi informationen?

— Är det några av karaktärerna som eleverna tycker är viktigare för förståelsen än de andra?

— Varför i så fall?

Mamá och familj

Redan i föreställningens början berättar Nabil/Albin att han är ensam. Han har ingen familj och ingen kontakt med sin mamma.

— Varför säger han detta?

— Förändras detta genom föreställningens gång och hur ser det ut i slutet?

— Vad är det som gör att en utveckling sker?

— Försonas han till slut med sin mamma?

Symboljakt

En populär övning i analys och en bra ingång i teaterformen är att leta symboler, något de flesta elever brukar tycka är roligt. Det är viktigt att denna övning inte har något rätt eller fel, utan att läraren tillåter viss övertolkning. Syftet är inte att eleverna ska komma fram till en sanning utan att de ska träna sig i att tolka det som finns på scenen och att förstå att scenografi i en film eller en teaterpjäs finns där av en anledning. Några symboler som förekommer i *Kontraktet* är krukväxterna (trångboddhet och rotlöshet t.ex.), luckorna i väggen, kläderna och tvättkorgen, den trånga lägenheten och clownen Payaso.

Symboljakten kan presenteras skriftligt som en essä, utgöra underlag för en litteraturvetenskaplig analys eller som muntlig gruppövning i klassrummet.

Vad vi ser och vad vi hör

Det är alltid lyckat att efter en föreställning låta eleverna fundera över vad de såg respektive vad de hörde och hur dessa delar i föreställningen förstärker varandra. *Kontraktet* jobbar medvetet med det auditiva. Vad är det vi ser på scenen och vad får vi istället veta genom det vi hör: bakom stängda dörrar, genom ljud effekter, röster, monologer och musik? Vilken funktion fyller lurarna? Eftersom det auditiva är viktigt i *Kontraktet* bör man ge utrymme för en diskussion kring vad det tillför.

Att arbeta med en podd eller ett Sommarprat är en övning som många svensklärare gör. Den övningen går att skraddarsy utifrån *Kontraktet*, till exempel genom att låta den handla om föreställningen, bostadssituationen, det egna hemmet. Ett annat alternativ är att låta eleverna skriva egna varianter på Nabils inledningsmonolog, varför inte i form av fiktiva ljudvandringar?

Berättarstruktur och cirkelkomposition

Kontraktet kan användas som utgångspunkt för en diskussion om komposition och berättarstruktur. En del som händer i början återkommer i slutet av föreställningen och får sin förklaring först då. Vad är det som vi då förstått, som kanske bara var ord i början?

Gör såhär:

Låt eleverna fundera över detaljer som de i början bara såg som ord och som i slutet hade fått sin förklaring och innebörd. Låt eleverna arbeta i mindre grupper och därefter tvärgruppsredovisa.

Efter gruppdiskussionen fungerar det att samtala om cirkelkompositionens fördelar.

— Vad tillför greppet cirkelkomposition?

— I vilka andra typer av texter eller tal är det en fördel?

Man kan låta eleverna skriva en egen text med cirkelkomposition, där det som sägs i början får sin förklaring senare.

Stockholm och närområdet

Kontraktet är väl förankrad i Vällingby, Västerort och Stockholm. Hur? Vad sägs om den geografiska hemvisten och den demografiska miljön? Hur infogas Vällingby och Västerort i föreställningen och vilka detaljer kan eleverna dra sig till minnes om hur olika de olika delarna av Stockholm tolkas och värderas? En klass som kommer från Västerort kan göra en stadsvandring i ABC-staden Vällingby i samband med besöket.

Kreativt skapande

Att låta eleverna bearbeta en gemensam teaterupplevelse genom att i grupp skapa något kreativt är ofta lyckat och brukar uppskattas av eleverna. Vid kreativt skapande finns inga rätt eller fel.

Till denna övning behövs pysselmateriel, dock inget dyrt sådant. Man kan utgå ifrån locken till kartongerna som innehåller kopieringspapper. Dessa har bra höjd för att visa Albins lägenhet i fågelperspektiv. Utöver grundstommen behövs också pinnar, tygstuvar, tapetprover, gamla magasin och tidningar, flirtkolor, piprensare och rester av trä eller garn. Ett tips är att maila kollegor någon vecka i förväg och fråga om de har material att avvara. Då får du ofta det mesta du behöver.

Låt grupperna bygga Albins lägenhet sedd från ovan. Vad och vilka finns där? Utöver det som kunde ses på scen behöver eleverna fundera på vad och vilka som finns i de dolda utrymmena bakom väggar och fönster? Vilks varelser finns där? Vilka luckor och utrymmen finns? Var bor Payaso, de andra grannarna och var finns Nabil? Övningen blir en kombination av fantasi och vad de faktiskt tagit till sig i föreställningen. Ställ gärna upp lägenheterna någonstans i skolan så att fler kan ta del av dem. Komplettera med förklarande museiskyltar.

Vill ni ha mer?

Läs mer om oss och se hela vårt program
på kulturhusetstadsteatern.se/vallingby

Följ oss

Instagram: @kulturhuset_vallingby

Facebook: Kulturhuset Stadsteatern Vällingby

För bokning kontakta Elin Reutermo

elin.reutermo@kulturhusetstadsteatern.se

KULTURHUSET
stadsteatern